

Sosiaalisesti kestävä työympäristö kouluissa ja oppilaitoksissa

OHJEET KARTOITUSLOMAKKEEN KÄYTTÖÖN JA ITSEARVIOINNIN TOTEUTUKSEEN

Kartoituslomake ja sen käyttö

Sosiaalisesti kestävä työympäristö kouluissa ja oppilaitoksissa -kartoituslomake on suunniteltu Opetus-, kasvatusta- ja koulutusalojen säätiö – OKKA-säätiön ja Suomen ympäristöopisto SYKLI:n yhteishankkeessa ”Sosiaalinen kestävyys ja työsuojelu oppilaitoksissa” (2006-2007). Hankkeen yhteistyötahoina ovat olleet Opetusalan Ammattijärjestö OAJ:n ja Helsingin kaupungin työsuojeluasiantuntijat. Hanketta on osarahoittanut Työsuojelurahasto.

Kartoituslomake on suunniteltu hyödyntäen oppilaitosten fyysisestä ja henkisestä työsuojelusta annettuja vaatimuksia ja ohjeita, työturvallisuusjohtamisen standardeja sekä tutkimustietoa. Lomakkeessa ei ole pyritty kattamaan kaikkia mahdollisia aiheeseen liittyviä näkökohtia. Lomakkeen näkökulmana on koulu tai oppilaitos, ja sen omat vaikutusmahdollisuudet. Monessa sosiaaliseen kestävyteen liittyvässä asiassa vastuu ja päätöksentekovoima ovat koulutuksen järjestäjällä. Lomakkeessa keskitytään siihen, mitä oppilaitos voi itse tehdä tilanteen edistämiseksi.

Kartoituslomakkeen kanssa rinnan on hyvä käyttää toista hankkeesta syntyneitä tuotoksia ”*Vaatimukset sosiaalisesti kestäväälle työympäristölle kouluissa ja oppilaitoksissa*”. Kyseisen materiaalin tavoitteena on esittää ehdotuksia kriteereistä sosiaaliseen kestävyteen liittyvien asioiden suunnittelulle sekä fyysisen ja psykososiaalisen työympäristön käytännöille. Materiaalissa on kuvattu myös kriteerien perusteita, kuten lainsäädännön vaatimuksia, johtamisjärjestelmien käytäntöjä ja hankkeeseen osallistuneiden pilottioppilaitosten esimerkkejä. Kartoituksen tuloksia voi verrata vaatimukseen, jolloin oppilaitos saa käsityksen vahvuuksista ja kehittämisen kohteista.

Kartoituslomake on tarkoitettu työkaluksi, jonka avulla voidaan arvioida sosiaalisen kestävyden ja työsuojelun toteutumista oppilaitoksen toimintakulttuurissa ja suunnittelukäytännöissä. Lomake ei sisällä suoraan opetukseen liittyviä kysymyksiä. Lomakkeen käyttö toimii parhaiten siten, että siihen kerätään useiden eri henkilöiden näkemyksiä käytännöistä ja niiden toimivuudesta. Ennen lomakkeen käyttöönottoa onkin hyvä selvittää, keneltä oppilaitoksessa tieto arvioinnin eri osa-alueisiin liittyvistä kysymyksistä on saatavilla. Osa kysymyksistä on sellaisia, että niitä voidaan kysyä vastauksia henkilöstöltä ja oppilailta esimerkiksi poimimalla nämä kysymykset erilliselle, pienelle kyselylomakkeelle.

Oleellista on, että oppilaitos suunnittelee itse tavan, jolla se hyödyntää lomaketta. Seuraavassa esitetään tärkeitä itsearviointiin suunnitteluun liittyviä näkökohtia. Ohjeessa on käytetty lähteenä teosta *Opas oppilaitosten ympäristösertifiointiin (Hänninen, Laininen, Manninen, Tenhunen, 2004. (Hyvinkään-Riihimäen aikuiskoulutuskeskus, OKKA-säätiö, Opetusalan Ammattijärjestö OAJ))*.

Arvioinnin tavoitteet ja raja

Ennen kuin varsinainen arviointi aloitetaan, on tärkeää selvittää arvioinnin tavoitteet: miksi ja ketä varten arviointi tehdään ja mitä toimintoja on tarkoitus arvioida. Samalla tulee pohtia tavoitteiden realistista aikataulua ja työn edellyttämiä resursseja. Tavoitteiden asettaminen ja työn raja

Tavoitteen asettelua voi pohtia esimerkiksi seuraavista näkökulmista:

- Onko tarkoituksena tehdä kattava oppilaitoksen sosiaalisen kestävy
- Onko tarkoituksena hankkia tietoa vain jostain rajatusta sosiaalisen kestävy
- Halutaanko käynnistää tiettyjen sosiaalisten kestävyttä kuvaavien mittareiden seuranta esi-

On suositeltavaa, että sosiaalisen kestävy

Arvioinnin suunnittelu ja toteutus

Arvioinnin suunnittelussa on tärkeää kiinnittää huomiota seuraaviin kysymyksiin:

- Miten arviointitieto kerätään?
- Miten oppilaitoksen eri toimijat ja ulkopuoliset sidosryhmät osallistuvat arviointiin?
- Miten arviointitietoa käsitellään yhteisesti?
- Miten tietoa hyödynnetään toiminnan kehittämiseen?

Arviointitiedon kokoaminen

Oppimisympäristön sosiaalisesta kestävydestä voidaan kerätä tietoa monella tavoin. Arvioinnis-

”Sosiaalinen kestävyys ja työsuojelu oppilaitoksissa” -hankkeessa tuotettu itsearviointin kysymys-

Arviointilomakkeessa tarkastellaan pitkälti sosiaalista kestävyyttä tukevien käytäntöjen suunnittelua ja toteutusta. Tämän lisäksi tärkeää, että oppilaitoksen henkilöstöltä, oppilailta ja sidosryhmiltä selvittää heidän käsityksiään käytäntöjen toimivuudesta ja toiminnan tuloksista. Lomakkeessa on kohtia, joissa kysytään oppilaitoksen arviota omasta onnistumisesta asteikolla 1-5, esimerkiksi kohdassa 1.2 Arvot ja toimintapolitiikka kysytään: ”Miten hyvin arvopohjan / toimintapolitiikan sosiaalista kestävyyttä ja työsuojelua koskevat asiat toteutuvat käytännössä oppilaitoksen toiminnassa?”

Tällaisen kysymyksen kohdalla olisi hyvä, että siihen vastaisivat oppilaitoksen eri toimijat ja esimerkiksi vanhemmat. Tällöin voidaan arvioida kokonaisnäkemystä oppilaitoksen toiminnasta, vertailla eri ryhmien välisiä näkemuseroja, ja pohtia niiden syitä. Tarkoitusta varten oppilaitos voi laatia henkilökunnalle, oppilaille ja sidosryhmille kyselylomakkeen, johon poimitaan kiinnostuksen kohteena olevia asioita, ja pyydetään arvioidaan niiden toteutumista esimerkiksi asteikolla 1-5. Arviointilomakkeesta voi valita asteikolla arvioitavat kohdat henkilöstön ja oppilaiden kysymyslomakkeen pohjaksi. Kysymyksiä voi olla hyvä muotoilla kullekin kohderyhmälle sopiviksi. Monet koulutuksen järjestäjät toteuttavat myös vuosittain tämänmuotoisia arviointikyselyjä, joiden tuloksista voidaan poimia arvokasta tietoa oppilaitoksen itsearviointiprosessiin.

Arviointitiedon yhteinen käsittely

Oppilaitoksessa toimivilla henkilöstöryhmillä tai oppilailta saattaa olla erilainen käsitys asioiden tilasta. Itsearviointin tärkeänä tavoitteena on muodostaa yhteinen näkemys arvioinnin kohteena olleista asioista. Hyvä toimintamalli on, että arviointiryhmä esittelee tulosten yhteenvedon koko kouluyhteisölle ja siitä keskustellaan yhteisesti. Keskustelua varten tulee varata aikaa ja esille nousseet asiat pitää kirjata.

Arvioinnissa tunnistetaan yhdessä kehittämistarpeet, vahvuudet ja hyvät käytännöt. Tulosten pohjalta keskustellaan myös siitä, mikä juuri meidän koulullemme on tärkeää. Arviointitiedon yhteinen käsittely mahdollistaa tiedon, osaamisen ja hyvien käytäntöjen siirtymisen yli henkilöstörajojen ja koko henkilöstön osallistumisen toiminnan kehittämiseen ja päätöksentekoon. Samalla se tarjoaa oppilaitosyhteisölle mahdollisuuden vaikuttamiseen ja demokratian taitojen harjoitteluun. Arvioinnissa esille nousseiden kehittämiskohteiden keskinäisestä tärkeysjärjestyksestä voidaan myös järjestää äänestys.

Arviointitiedon hyödyntäminen

Itsearviointin hyöty mitataan lopulta oppilaitosyhteisön oppimisen ja toiminnan kehittymisen kautta. Arvioinnin tulokset ja johtopäätökset eivät saa jäädä hyllyyn pölyttymään, vaan niiden tulee johtaa muutoksiin toiminnassa. Tiedon yhteisen käsittelyn jälkeen pallo on oppilaitoksen johdolla: tarjoaako se mahdollisuuden ja resurssit syntyneiden ideoiden toteuttamiseen vai ei? Tärkeitä eivät ole vain aineelliset resurssit, vaan myös hyväksyvä ja kannustava ilmapiiri. Arvioinnissa parantamisen kohteita voi löytyä kaikkialta, myös johdon toiminnasta: tällöin johdolla on oiva mahdollisuus näyttää esimerkkiä omilla teoillaan.

Arvioinnissa tarkastellaan oppilaitoksen sosiaaliseen kestävyteen liittyvien tavoitteiden toteutumista. Uusia päämääriä ja tavoitteita suunnitellaan yhdessä arviointitulosten pohjalta. Joukossa voi olla pieniä asioita, joiden toteutuminen kaipaakin vain hyväksyntää ja kannustusta. Suuremmat, resursseja vaativat asiat viedään eteenpäin vuosisuunnittelun kautta.

Itsearvioinnin tavoitteita ja mahdollisuuksia

- Nykytilan ja tulosten arvioiminen; vahvuuksien, hyvien käytäntöjen ja kehittämistarpeiden tunnistaminen
- Ympäristöasioiden hoidon näkeminen kokonaisuutena
- Yhteisen näkemyksen luominen oppilaitoksen ympäristötoiminnasta
- Tiedon ja ideoiden siirtäminen yli oppiaine- ja henkilöstörajojen, ongelmien ratkaiseminen yhdessä
- Sisäisen yhteistyön ja osallisuuden parantaminen
- Yhteistyömahdollisuudet oppilaitoksen ulkopuolisten sidosryhmien kanssa
- Yhteiset päätökset toiminnan kehittämisestä

Itsearviointi on oppimisen mahdollisuus koko oppilaitosyhteisölle!

Sosiaalinen kestävyys osana oppilaitoksen toimintajärjestelmää

Sosiaalisen kestävyden edistämisen kannalta on tärkeää, että siihen liittyvät teemat ovat esillä oppilaitoksen arvoissa yhteisesti tärkeäksi tunnustettuina asioina, ja niille myös asetetaan konkreettisia tavoitteita toimintasuunnitelmassa. Johtamisen, toimintaprosessien ja käytäntöjen suunnittelun avulla varmistetaan, että tavoitteisiin päästään. On tärkeää, että sosiaaliseen kestävyteen kohdistuu mittareita, joita ovat esimerkiksi henkilöstön ja oppilaiden hyvinvointikyselyt, osaamiskartoitukset, tapaturmien, konfliktien ja läheltä piti -tilanteiden määrät tai fyysisen ympäristön parannushankkeiden toteutuminen. Näiden mittareiden kehitystä tulee seurata säännöllisesti osana vuosittaista toiminnan arviointia, ja tulosten perusteella päivitetään tavoitteita ja suunnitelmia.

